הגה מצויה Alhagi maurorum – פורחת בשדות, מעזבות ומלחות (יולי 2018)

כתבו: **גדי פולק** ו**אבי שמידע**

הגה מצויה *Alhagi maurorum* (קטניות) היא צמח רב-שנתי עשבוני וקוצני דמוי בן-שיח. גובהו לרוב 25-35 ס"מ, אך מגיע לעתים גם לגובה של 50-60 ס"מ. בדרך כלל, באזורים הים-תיכונים של הארץ, נוף הצמח העל אדמתי מתייבש בחורף ונותר שלד חום-אפור וקוצני. הלבלוב מתחדש באביב ואז צומחים מופיעים הגבעולים והעלים הירוקים. באזורי עמק הערבה החמים הצמח ירוק כל השנה. ענפי הצמח מסועפים מאד ונושאים ענפי משנה קצרים וקוצניים שעל גביהם עלים פשוטים ומוארכים, בשרניים מעט, שגודלם 1-2 ס"מ. העלים נושרים במהרה במהלך הקיץ ולכן רוב ההטמעה נעשה בגבעולים הירוקים. על העלים ניתן למצוא טיפות וגרגרים של חומר סוכרי, המתגבש לגבישים חומים-אדמדמים שנחשבו בטעות כ"מן".

הגה מצויה
מימין – מראה כללי של הצמח (מלחת עברונה). צילם: גדי פולק ©; משמאל – ענפים ראשיים, ענפים קוצניים ועלים. צילמה: ערגה אלוני ©
להגדלה – לחצו על התמונות

הפריחה חלה בחודשי הקיץ. הפרחים ערוכים כבודדים או בתפרחות דלילות של עד 4 פרחים על גבי הענפונים הקוצניים בחלקים העליונים של הצמח. הפרח פרפרני, צבע הכותרת אדום-ארגמן ואורכה 10-12 מ"מ. מיוחד לפרח ההגה שהסירה ארוכה מהמפרש. הפרי תרמיל צר שאורכו 2-3 ס"מ, משונן באופן לא סדיר בין הזרעים.

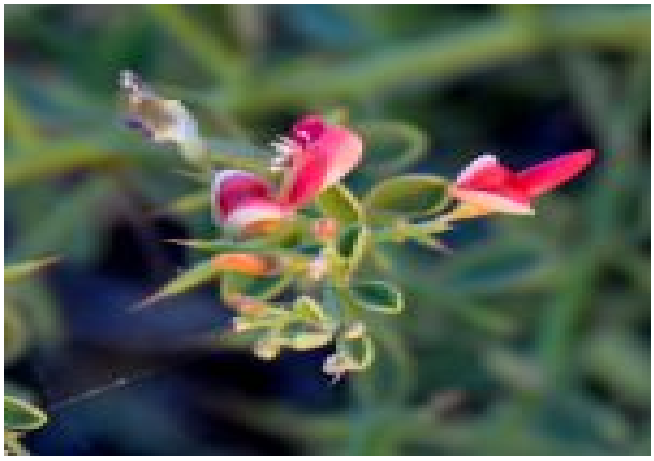

הגה מצויה - הפרח
מימין - צילמה: ערגה אלוני ©; משמאל - צילם: ישי שמידוב ©
להגדלה - לחצו על התמונות

הגה מצויה גדלה בארץ במרבית הגלילות הגיאוגרפיות בשני טיפוסים עיקריים של בית גידול: האחד – שדות מעובדים וצידי דרכים, במיוחד באדמות חרסיתיות ("כבדות") אוצרות מים בעומק והשני – שולי מלחות מדבריות, בעיקר בערבה. בשטחים המעובדים **הגה מצויה** היא "עשב רע" המשתלט על שטחים נרחבים יחד עם **ינבוט השדה**. בית הגידול הראשוני הוא שולי המלחות ומשם התפשטה והצליחה בשדות המעובדים הודות לשורשים המעמיקים ולקני השורש המתפשטים בקרקע לרוחב וליכולת ההתחדשות אחרי פגיעה. אסטרטגיה זו מצליחה לרוב כאשר נשמרת לחות בבית השורשים בעונת הקיץ כמו שקורה במלחות וכנראה גם באדמות הכבדות.
התפוצה העולמית של **הגה מצויה** משתרעת מהודו במזרח דרך אפגניסטן, אירן, עירק, סוריה, לבנון , ירדן, ישראל ומצרים ועד לטורקיה, יוון, ולוב – במערב.

בעבר סברו שבסוג **הגה** קיימים 3,2 ואף 5 מינים שונים על בסיס מידת השעירות של השחלה והפרי, לפי מספר הפרחים בתפרחת ולפי מידת הקשיחות של הענפים. לאור השונות הרבה בתכונות אלה בין ובתוך אוכלוסיות, מקובל כיום ש**הגה מצויה** היא מין יחיד בסוג והצורות שנחשבו כמינים נוספים אינם אלא תת-מינים של **הגה מצויה**.

מגוון רחב של שימושים ב**הגה מצויה** רווח ברפואה העממית-מסורתית בארצות שבהן הצמח גדל ובכלל זה גם בארץ. מיצויים של העלים, השורשים והזרעים מקובלים כטיפול במחלות עיכול שונות וכן כתרופה משתנת, יעילה בטיפול באבני כליה, מכייחת, מסייעת להפרעות בתיפקודי הכבד ומקלה על דלקת פרקים. גם לטיפות הסוכר מיוחס ערך רפואי לטיפול במחלות מעיים.
על פי מחקר שנעשה בעירק נמצא כי מצוי מימי של עלים נמצא יעיל כנוגד דלקת, משכך

כאבים, כאנטי אוקסידנט וכמשפר בצקת בעכברי מעבדה שבהם הושרו תופעות אלה. לא נמצאה פעילות אנטי בקטריאלית. במחקרים אחרים שנעשו במצרים ובאירן נמצא שמיצוי של חלקי הצמח העל-אדמתיים מגן על הקיבה ומקטין את ממדיהם של כיבי קיבה שהושרו בעכברי ניסוי. החוקרים טוענים לאפשרות של שימוש בטוח בתרופה כזו גם בבני אדם. מספר רב של חומרי טבע שניוניים זוהו בכל חלקי הצמח – בין היתר כגון פלבונואידים, חומצות שומניות, קומרינים אלקלואידים וויטמינים אחדים. סביר שלפחות חלק מתרכבות אלה אחראיות להשפעות המדווחות ברפואה המסורתית-עממית כמו גם לממצאים בעכברי מעבדה.

צמח ה**הגה** נזכר פעמים אחדות בספרות חז"ל. מעניין במיוחד אזכורו בקשר לחורבן ירושלים ולביטול העלייה לרגל שכן ההגה שכיח בחורבות וגם מתפשט בצד דרכים של עולי רגל כבפסוק: "שנה עלתה שנה נקפא ולא היו עולים לפעמי רגלים. והיו הדרכים מעלין היגים (= הוא ההגה) (פתיחתא דאיכה רבתי כ"ו).
השמות הערביים של **הגה מצויה** הם עג'ול, שוק אל-ג'מל ושמו האנגלי – Camel Thorn . השמות מבטאים את היותו צמח הנאכל על ידי גמלים.

ספרות:

דפני א 1982 הגה מצוי. בתוך: החי והצומח של ארץ-ישראל כרך 10 – צמחים בעלי פרחים א'. עורכים: דוד הלר ומיכה לבנה. עורך ראשי: עזריה אלון. החברה להגנת הטבע ומשרד הבטחון – ההוצאה לאור.

פלביץ ד ויניב ז 1991 צמחי המרפא של ארץ- ישראל. א,ב. הוצאת תמוז-מודן.

קריספיל נ 1983-1988 ילקוט הצמחים (כרכים א'-ה'). יערה. ירושלים.

קריספיל נ 1985 צמחי מרפא, מדריך שדה לצמחי המרפא של א"י. הוצאת דפוס המקור.

שמידע א 2005 צמחי ישראל, המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה.

————————————————————————————————

Amani ASA Maitland DJ and Soliman GA 2006 Antiulcerogenic Actuvity of Alhagi maurorum. Pharmaceutical Biology 44: 292-296.

Awmack CS and Lock JM 2002 The genus Alhagi (Leguminosae, Papilionoidae) in the Middle East. Kew Bulletin 57: 435-445.

Naseri MKG and Mard SA 2007 Gastroprotective effect of Alhagi maurorum on exprimental gastric ulcer in rats. Pak J Med 23: 570-573.

Neama NF 2012 A Pharmacological Evaluation of Aqueous Extract of Alahagi maurorum. Global Journal of Pharmrcology 6: 41-42.

Samejo MQ Memon S Bhanger MI and Khan KM 2012 Chemical Composition OF Essential oils from Alhagi maurorum. Chemistry of Natural Compounds 48: 898-900.

Zohary M 1972 Flora Palaestina, Vol. II. The Israel Academy of Sciences and Humanities, Jerusalem.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: פולק ג ושמידע א 2018 הגה מצויה Alhagi maurorum – פורחת בשדות, מעזבות ומלחות (יולי 2018), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 5.
https://www.kalanit.org.il/alhagi-maurorum-7-18/